

Erdőhasználatra, erdei tevékenységekre és erdei állatokra utaló helységnevek

Az erdőkkel kapcsolatos, illetve az erdőkben folyó tevékenységek és folyamatok a helynevekben is tükröződnek. Arra, hogy egykor hol és hogyan zajlottak, illetve történtek ezek, a helynevekből is következtethetünk, mivel az erdőirtással, vadászattal és más erdei tevékenységekkel kapcsolatos szavaink legtöbbjét először helynévként írták le középkori okleveleinkben. Ezeknek az elnevezéseknek a bemutatásával záródik háromrészes cikksorozatunk.

Irtványos, Irtovány, Irtásfalú és Tapolyortovány nevét talán magyarázni sem kell; Ortaháza nevében pedig a favágó régi magyar neve: az orta (azaz irtó, erdőirtó) lehet benne. Vágod neve és a sok -vágás(a) elő- meg utótagú településnév kivágott erdőrésze, illetve az erdőből újonnan kihatott szántóra is utalhat, míg Vág település neve esetleg a nyugati gyeptüvonal erdővágóira.

Határrészek és települések nevébe is bekerült szláv eredetű nyelvjárási szavunk a láz, ami erdei tisztást és irtványt is jelent. Több -láz utótagú településnéven kívül Lászitanya, Lászka, Laziszko és Lazi nevében is ez a szláv szó szerepel.

A román eredetű -ronk és -runk, illetve a szláv -bél utótagú településnevek, valamint Bély és Bodolya *bér* neve szintén utalhat irtványra és tisztásra is, akárcsak Polena, illetve a Jászó- előtagú települések szláv eredetű neve.

A Pilis- meg a Pölöske- elő- és utótagú településnevek, valamint Pelsőc neve ugyanarra a régi szláv szóra megy vissza, amely csupasz, kopár helyet, tisztást jelent: ezek a tisztások pedig irtással is keletkezettek.

A Hernád- elő- és a -fricske utótagú településnevek, illetve Rőd és Rőtfalva neve különböző német szavakkal utalnak irtványföldre; Tállya neve és a -tá-

lya utótagú nevek pedig ófrancia szóval. Akárcsak a szláv eredetű Karcsava, Poruba, illetve Terpes, Terebes-, Terebezd-, Tiribes-, illetve -lédec meg -cserterés elő- és utótagú helynevek.

Zsár és Bükkzsérc neve szintén jelenthet tisztást, irtást; mégpedig olyat, amelyet az erdő felégetésével nyertek. Az e nevekben lévő szláv szó makkot is jelenthet, tehát akkor is erdőre utal, ha ezt fogadjuk el. Pazsag, Pozsga, Uglya és Zsegnye szláv eredetű neve is égetéssel irtványt jelöl, Tőzmiske nevében pedig a „Tőz” a tűz szóval függhet össze, és szintén utalhat égetett irtásra.

A Répás- előtagú helynevek olyan irtványokra utalnak, amelyekbe évekig répát vetettek, hogy sokszori kapálása által megakadályozzák az újraerdősülést. Rezi, Rézmál és Rösze nevében szintén egy erdei irtvány, esetleg egy erdőmaradvány vagy egy gazos, bokros hely jelentésű „rez” tájszó lehet benne. A szláv eredetű szécs szó is jelenthet irtást, tisztást; ebben a jelentésben kerülhetett be számos Szécs(en/ény/ány) elő- és utótagú településnév mellett például Szécsénkének a nevébe is.

Pusztító természeti erő jelentésű vész szavunk rokona a régies vészverés. Ez Kis- és Nagyveszverés nevében van meg, és utalhat viharsújtotta erdőre, meg arra is, hogy régen olykor úgy tartottak le erdőrészeket, hogy a fákat bevagdoszták, és kidöntésüket a viharra bízták. Hasonló a bajor-osztrák eredetű Vimpác név magyarázata is: az a szélroham, széldöntvény jelentésű Wintposs szóból eredhet.

A régi őserdők kiirtásához sokszor kevés volt a fejsze (avagy régies szóval a bárd), a tűz pedig nem fogott az élő fán. Aszaló és Somogyaszaló neve a fák kérgének körbehántásával, majd az így kiszáritott erdőrésszel felgyújtásával történt erdőirtásra utalhat.

A népnyelvben élő gernye szavunk száradt, kiaszott, sovány fát, rőzsét is jelent; földrajzi névként – például Gernyes meg Gernyeszeg nevében – szintén olyan helyre utalhat, ahol a fák övhántásával száritották ki az erdőt.

Bártfa és Bárdudvarnok nevében az erdőirtó vagy ácsszerszám jelentésű bárd szó rejlik, ami valaha jelentett egy ember által bárdal egy nap alatt kivágható nagyságú erdőrészt is, ami őt az er-

dőből megilleti. Bárdos falu neve pedig (faragni való) szállás, szálás erdőt is jelenthetett. Toporc neve is favágó bárdra utal – csak éppen szláv szóval.

A középkorban és előtte jellemző volt, hogy az erdők kiszáritása és felégetése után a fák csonkjait nem távolították el, hanem beérték közülük megművelésével, s így a tönkők még sokáig látszottak. Ezért a visszamaradt tőkékre, gyökerekre több helynév is utal. Utóbbira példa Gyökeres és Gyökös neve. A Tőke- meg a -tők(és) elő- és utótagú, illetve esetleg a Tenk(e)- előtagú helységnevek is olyan irtványföldi (település)ekre utalnak, ahol a kivágott fák tönkjei még látszanak. Csápor, Kiskárma és Kerény neve, illetve a -kolcs utótagú településnevek szintén facsonk(ok)ra; Bolvásvölgy, Penyige, Kalodva és Klazány neve pedig tuskókra, tönkőkra, illetve rönkökre utalhatnak szláv eredetű szóval. Bucsum neve szintén tönkre utal, de román szóval; Ferzsó nevében pedig egy ág(göcs) vagy ágcsomó, míg Karva, illetve Lubény nevében egy-egy kéreg jelentésű szláv szó lehet benne.

A Gyapa és a Gyapjú településnév is származhat a népnyelvi erdő gyapja, azaz levágni való faanyag kifejezésből. A Fűrész(falu) és a Dóczyfűrész nevek pedig olyan falvakra utalnak, amelyek erdős vidéken létesített fűrészmalom mellett települtek, ahol a fatörzseket

zsendellyé, deszkává dolgozták föl, ahogy például *Deszkáspusztán* is.

Vannak olyan településnevek is, amelyek az erdőből élő emberek: erdő-óvók, fakátrány- és szénégetők, gyantaszedők, vadászok stb. foglalkozására utalnak. A számos -ardó utótagú településnév az erdő + óvó összetételből keletkezett, és mind királyi szolgálatban álló erdőóvók lakhelyét jelölte. Erdőőr jelentésű régi „cserkesz” szavunk lehet benne Nagycserkesz nevében; Szatmárcseke nevében pedig Cseke egy azon a településen hajdan élt erdőőrt örökít meg. Hajnik neve is erdőkerülőkre, erdőóvókra

utal – csak éppen szláv szóval. *Soltész-perecsény* nevének előtagja pedig az északi országrész hajdani őserdeinek művelhetővé tételét és betelepítését végző soltészeknek állít emléket.

Alsószénégető és Biharszenes szénégetők lakóhelyét magyar, míg Dechtár, Dejtár és Détér fakátrányégetők lakhelyét szláv eredetű szóval jelöli. Szemelye, Szomolány, Szomolnok és Szomolya olyan hely lakosait jelöli, akik fenyőgyantát gyűjtöttek; akárcsak a román eredetű Resinár, ami szintén gyantaszedők lakhelyét jelölhette. De a magyar Szarakszó is a régen gyanta jelentésű szurok + a kiszáradt patakmeder jelentésű aszó szavak összetétele.

A felvidéki Konyha nevű falu tűzifa-szolgáltatással, hamuzsírfőzéssel, fakátrányégetéssel is kapcsolatos tevékenységre; Bertény pedig erdei méhészetre utal, hiszen az a szláv szó, amelyből utóbbi falu neve ered, méh lakásnak alkalmas faodúkkal rendelkező erdőt jelent.

A Telgárt név a német Tiergarten, azaz állatkert szóból ered, és IV. Béla király vadaskertjére utal; Váldhid neve pedig erdei kunyhót jelent – a német Waldhütte szóból.

Lászlótanya nevében a tanya vadásztanyát jelent, Pacola szláv eredetű neve pedig kutyás vadászatra utal. A vadász kutyák régi magyar nevei (esetleg személynévi közvetítéssel) Harta, Hort, Kis- és Nagycenk, illetve Vizslás nevében is benne lehetnek.

Vadverem és Vermes neve a vadfogás ősi, gödör csapdás módjára utal; Szolopna neve pedig szláv szóval jelöl olyan helyet, ahol csapdával fogtak vadat, esetleg csapdát készítettek. Vadászfalva, Alsó- és Felsővadász neve királyi vadászokra utal; a számos -daróc utótagú településnév pedig nyúzóokra, akik sokszor szintén királyi szolgálatban álltak. Lemnek, Lónya, Lócs és a -lóc, -lócsa meg -lóna utótagú településnevek mind vadászok, „fogók” lakhelyét jelölhették: különböző szláv eredetű szavak vannak bennük.

Mint korábbi cikkemben is írtam, a vad szó is erdőt jelentett a középkorban (ahogyan mai vadon szavunk is), nem pedig az erdei állatokat, „vadat”, noha utóbbiak – különösen, ha vadásztak rájuk – szintén sokszor bekerültek a helynevekbe. Először az erdőket nevezték el arról az állatról, amelyből sok élt

bennük, később pedig az erdő mellé települt helységek kapták meg az erdő nevét. Olyan esetek is vannak, hogy az állatnév előbb személynévvé alakult, s így vált településnévévé.

Szarvaskő, Szarvas(d), Rókamező, Vágfarkasd, Baglyasajla, Borzlik, Ózgödör, Pusztahollód nevének, meg a többi Farkas- elő-, meg -medves, -medvés és -hollós utótagú nevet magyarázni sem kell, de például Ravazd nevében is a róka régi neve van benne. Gerényes görényest jelent, Harkány és Nagyherkály nevében pedig a harkály népies neve lehet. Hőgyész hermelinvadászt jelent régi magyar szóval, míg Ghymes és a Gyimes- előtagú nevek a gímszarvasra utalnak.

A Disznó(s/d)- elő- és utótagú településnevek és Disznajó neve nem a házi sertésre, hanem a vaddisznóra utal magyar, míg Leperdpusztá, Veperd, illetve a Szinyér név és a Szinye- előtagú nevek különböző szláv eredetű szavakkal; de Porcsesd román neve is vaddisznót jelent.

Balf nevében a farkas jelentésű Wolf, Ebergőc nevében a vadkan jelentésű Eber, míg Pernek nevében a medve jelentésű Bär német szó van benne. Kaca neve a vadmacskát is jelentő német Katze szóból ered, minthogy lakosai az Árpád-korban vadmacskaprémme adóztak.

Illanó és Ilonc egy szarvas, míg Alsó- és Felsőszernye egy őz jelentésű szláv, Kaprevár pedig szintén egy őz jelentésű román szóból származhat. A farkas ősszláv neve lehet benne a -valkó(c) utótagú településneveken kívül Tiszavalk, Vicsa, Vők, illetve Völcs(ök) nevében is. Végezetül Jazvinapuszta nevének előtagja a déli szláv nyelvekben borzlyukat, míg a Sajómercse helységneve szintén déli szláv eredetű utótagja lappantyút jelent.

Dr. Kurcz Ádám István
nyelvész, vezető tanácsos,
Magyar Nyelvstratégiai Intézet

Megrendelhető!

Jubileumi emléktárgyak, egyesületi kiadványok az Országos Erdészeti Egyesülettől

Az OEE fennállásának 150. évfordulója alkalmából emléktárgyakat és kiadványokat készített, melyeket minden érdeklődő megrendelhet.

Megrendelés a www.oee.hu honlapon elérhető termék megrendelő alkalmazás segítségével, vagy az Erdészeti Lapok 2016. októberi számában található Megrendelő lapon.

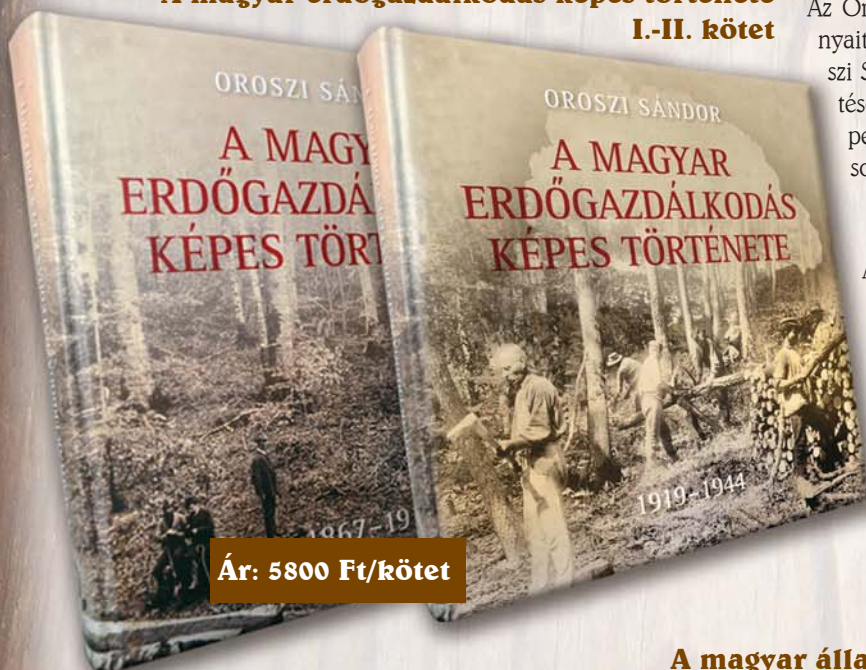
A megrendelt termékek személyesen az OEE titkárságán (Budapest, 1021 Budakeszi út 91). vehetők át vagy postai utánvéttel a megadott címre küldjük őket.

További részletekért látogasson el honlapunkra!

Legyen maradandó emléke a 150 éves jubileumról, várjuk megrendelését!

OEE Titkárság

A magyar erdőgazdálkodás képes története I.-II. kötet

Ár: 5800 Ft/kötet

Az Országos Erdészeti Egyesület legrégebbi hagyományait folytatja akkor, amikor útjára bocsátja dr. Orozsi Sándor erdőmérnök-erdészettörténész szerkesztésében a magyar erdőgazdálkodás történetét képekben megjelenítő, háromkötetes egyedi album-sorozatát.

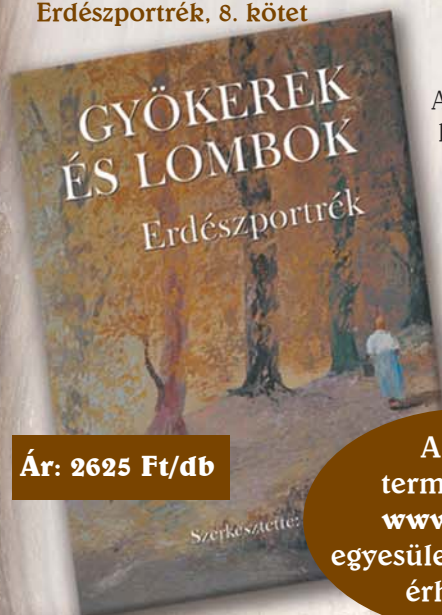
Erdészcsillag kitűző Jubileumi tagsági jelvény

A tradicionális ötosztatú tölgyfalevél erdészcsillag stilizáció, 15mm-es átmérőben, ezüstdből, egyedi ötvös-munka, zöld bársonnyal borított műanyag dobozkában, csomagolva.

Ár: 4300 Ft/db

Gyökerek és Lombok Erdészportrék, 8. kötet

Ár: 2625 Ft/db

Az erdész életpályákat bemutató interjúsorozat 8. kötete Pápai Gábor szerkesztésében.

A teljes terméklista a www.oee.hu egyesületi honlapon érhető el.

A magyar állam összes erdősegeinek átnézeti térképe 1896

Ár: 3500 Ft/db

A híres Bedő-féle erdőtérkép digitálisan felújított, kiváló felbontásban megjelenített, színes kivitelű, ofset íves nyomással, B1-es méretben (98x 63 cm) gyártott, műanyag kupakkal záródó papírhengerbe (tuba) csomagolt és címkével ellátott reprint kiadása.

Dr. Jabláczy Sándor

(Ipolyság, 1908. december 1. –
Vancouver, 1999. március 8.)

Erdőmérnök, minisztériumi főosztályvezető, szakiskolai igazgató, tanszékvezető egyetemi tanár, kandidátus, Kanadában PhD-fokozatot szerzett, az Országos Erdészeti Egyesület titkára 1948–1950 között.

Középiskolai tanulmányait 1918–1926 között Ipolyságon végezte. Prágában, a Műszaki Egyetem Erdőmérnöki Karán szerzett diplomát 1931-ben. Végzése után ugyanitt, 1931–1932 között jogi tanulmányokat is folytatott. Balassagyarmaton dolgozott erdőfelügyelőként, majd átkerült Busztyaházára, 1942-ben

a Királymezei Erdészet erdőgondnoka lett. 1948-ban az Esztergomi Erdészeti Szakiskola tanára, majd igazgatója lett. Eztán felkérték a Földművelésügyi Minisztérium Erdészeti Főosztályának vezetésére. Az Erdőközpont tervosztályának először a vezetőjévé (1949), majd pedig helyettes vezetőjévé (1950) nevezték ki. 1948–50 között, Haraesi Lajos első elnökségének idején, elvállalta az Országos Erdészeti Egyesület titkári teendőit is. Vállalta, hogy az erdészeknek nem szabad kivonulniuk a közéletből, ha sikeresen meg akarják valósítani az ország összes erdejére akkor elkészült fejlesztési terveket és helyre akarják állítani a világháború okozta erdőkárokat. Dr. Magyar Pál távozása után, 1951-ben átvette az Agrártudományi Egyetem Erdőmérnöki Kar Erdőművelési Tanszékének a vezetését. 1954-ben kandidátusi fokozatot szerzett. Az 1956-os forradalom után ő is Kanadába távozott, ahol 1961-ig a Soproni Divízió hallgatóinak erdőműveléstan tanára volt. A Brit Kolumbia Egyetemen (University of British Columbia) posztdoktori tanulmányokat folytatott 1958–1960 között, majd 1964-ben ugyanott PhD-fokozatot szerzett. A Soproni Divízió megszűnése után kutatóként dolgozott a Maritime Forest Research Laboratory of the Canadian Forest Service-nél. Nyugdíjba vonulása után 1974–1979 között New Brunswick és Nova Scotia tartományok területén erdőművelési munkák tervezésével és kivitelezésével foglalkozott.

Főbb munkái: Erdészeti Kézikönyv Erdőművelés fejezete (1956), A Sustainable silviculture: redefining fundamental issues (A fenntartható erdőművelés: alapvető kérdések újrafogalmazása) The Trumpeter, Journal of Ecology Vol. 6. No.2. (1989).

Sírhelye: Dr. Jabláczy Sándor 1999. március 8-án Vancouverben halt meg. Sírja Kanadában van.

Benedek Attila

(Nagybánya, 1916. szeptember 15. –
Sopron, 1995. február 20.)

Erdőmérnök, közgazdász, minisztériumi kereskedelmi igazgató, tanszékvezető egyetemi docens, kandidátus, az Országos Erdészeti Egyesület titkára 1950–1952 között.

A budapesti József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem soproni Erdőmérnöki Osztályán 1939-ben szerzett erdőmérnöki oklevelet. Ezt követően a Földművelésügyi Minisztérium Erdészeti Főosztályának kisegítő tisztviselője (1939–1940), majd a Pécsi Állami Erdőfelügyelőség erdőmérnöke (1940–1941). Avasfaluban (1941–1944), Sopronban (1944–1945), Pécsen (1945), majd Bükkösdön állami erdőgondnok (1945–1949). A Magyar Állami Erdőgazdasági Üzemek (MÁLLERD) osztályvezetője (1949–1950), az FM Erdészeti Osztályának csoportvezető főmérnöke (1950–1951), az Állami Gazdaságok és Erdők Minisztériuma (1951–1954), majd az FM kereskedelmi igazgatója (1954–1955), az Országos Erdészeti Főigazgatóság Anyaggazdasági Főosztályának vezetője (1955–1960). Minisztériumi korszakának ideje alatt rövid ideig az Országos Erdészeti Egyesület titkára volt 1950–52 között. A soproni Erdőmérnöki Főiskola, illetve az Erdészeti és Faipari Egyetem Erdőhasználati Tanszékének egyetemi docense 1960–1977 között, és a tanszék vezetője 1961-től. Ezután, 1977-től az Erdért Vállalat nyugdíjas szaktanácsadója. Az MTA-TMB önálló aspiránsa (1959–1962). Erdőhasználati és üzemtani, erdőszeti munkaszervezési kutatásokkal, a magyarországi fahasználat

kérdéseivel foglalkozott behatóan. Sopron Város Tanácsának tagja, az Oktatási Bizottság elnöke volt. A Magyar Szabványügyi Hivatal Erdészeti Bizottsága elnökeként tevékenykedett. A Munka Érdemrend arany fokozatával tüntették ki.

Főbb munkái: Fakitermelés. (Mezőgazdasági kiskönyvtár. Erdészet. 11. Bp., 1951); A termelési érték emelésének egyes kérdései. (Az Erdő, 1955), A termelési érték növelési módszereinek néhány kérdése tölgyseink ipari termelésében. Benyújtott kandidátusi értekezés (Budapest, 1966), Erdőhasználat I-II. köt. Egyetemi tankönyv. (Sopron, 1967), Fakitermelések szervezése. Szerk. (Sopron, 1968); Erdészeti kereskedelemtan. Szerk. (A Mezőgazdasági Mérnöktoábbképző Intézet kiadványa. Sopron, 1970), Szabványok alkalmazása. (Az Erdészeti és Faipari Egyetem jegyzetei. Sopron, 1977).

Sírhelye: Benedek Attilát Sopronban temették el, 1995. február 24-én, a Szent Mihály régi temető I. csoport 11. sor 5-6. sírhelyén. 9400 Sopron, Pozsonyi út 30., GPS koordináták: X 16,599 Y 47,69